

Likovi zavičaja

PRVI KOMUNISTI GRAČANICE: VELIMIR ŠUPUT, KEMAL PROHIĆ, MUSTAFA USTAVDIĆ

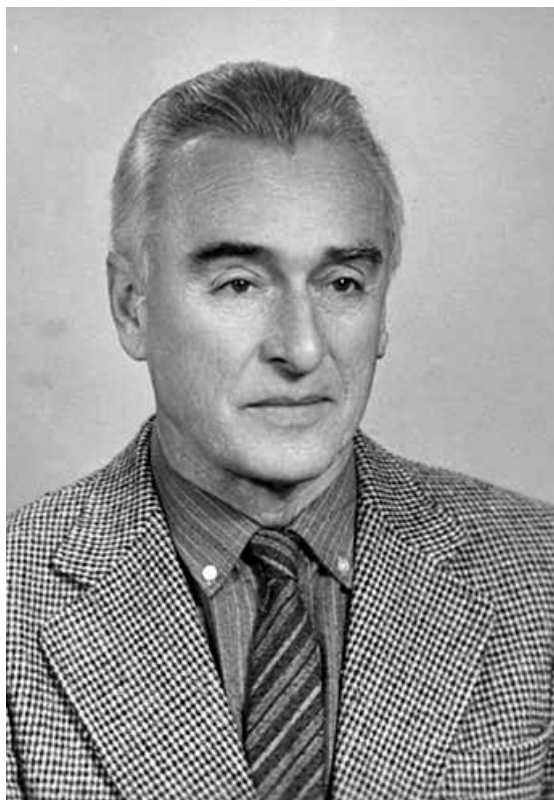
OMER HAMZIĆ
.....

VELIMIR VELO ŠUPUT je rođen je 1918. godine u Kotorskom kod Doboja. Majka mu je umrla osam dana poslije porođaja, pa je odrastao kod djeda i bake u Gračanici. Njegov ujak Dimitrije Jovanović, koji je za vrijeme i poslije Prvog svjetskog rata i Oktobarske revolucije, proveo u Rusiji skoro 4 godine, postao je ubijedni komunist, pa je ljubav prema toj zamlji prenosio i na svog mladog sestrića. Bio je pekar, a kasnije gostioničar, prilično imućan.

Nakon završene osnovne škole, Velo Šuput se upisao u gimnaziju u Tuzli. Po vlastitom priznanju u jednom partijskom anketiranju, sve do 6. razreda gimnazije bio je pod velikosrpskim uticajem i razvijao se kao „nacionalni revolucionar“. Za ta svoja mladalačka „desna skretanja“ dao je sljedeće obrazloženje: „Buntovan, a nacionalan potpadam pod četnički uticaj i jednom prilikom nas nekoliko gimnazijalaca neki učitelj sazove, održi vatreni šovinistički govor i nad revolverom zakune na vjernost Kralju i otadžbini. Za Kraljeve smrti sa 5 - 6 mladića kamenjem lupam prozore tuzlanskog klostera Bogorodice Svete krunice.

Da bih besplatno išao na sprovod Kralja Aleksandra Karađorđevića, upišem se u skaute, ali me direktor gimnazije briše iz spiska, karakterišući me kao komunistu.“ Nakon toga, kako navodi u istoj izjavi, počeo je ozbiljnije razmišljati o komunizmu i komunistima i kad se donekle „raspita“ ko su i šta su komunisti, za kakve se ideje bore i šta hoće, počeo se i sam osjećati komunistom. Već 1934. godine, pri kraju šestog razreda gimnazije, u izborima za upravu literarne družine „Petar Kočić“ u tuzlanskoj gimnaziji, izabran je za knjižničara na „komunističkoj listi“. Kao „nepoćudan“, pri kraju sedmog razreda, istjeran je iz Gimnazije „na dvije godine“. Osmi razred upisao je u banjalučkoj gimnaziji, ali se ni tu nije mogao dugo skrasiti. Dok su ljotićeovski orijentisani profesori nastojali da ga privuku u svoje redove, on se sve više isticao kao oduševljeni propagator komunizma, posebno borbe španskih komunista. Zato su i odlučili da ga se što prije otarase. Doznajući da će biti istjeran iz škole, on se samovoljno ispisuje kako ne bi trajno izgubio pravo na školovanje.

Nakon napuštanja škole, da bi preživio, jedno

Velo Šuput

vrijeme morao je raditi kao najamni poljoprivredni radnik na imanjima banjalučkih gazda. Početkom školske 1937/38. godine upisuje se u osmi razred Gimnazije u Užicu, gdje dolazi u kontakt s tamošnjim komunistima, postaje član komunističkih čitalačkih grupa, izvršava prve partijske zadatke. Između ostalih, upoznao je i Petra Stambolića, koji je na njega izvršio poseban uticaj. Nakon provale partijske organizacije u Užicu, u avgustu 1938. godine, odležao je mjesec dana u beogradskoj Glavnjači. U jesen iste godine upisuje se na Pravni fakultet u Beogradu i odmah uključuje u sve manifestacije, demonstracije i aktivnosti komunističkog studentskog pokreta. Kao pripadnik grupe „Narodnih studenata“, za to vrijeme, upoznao se i intenzivno družio sa istaknutim komunistima u Beogradu, među kojima su bili: Avdo Humo, Miroslav Popara, Cvijetin Mijatović, Mahmut Bušatlija i dr. Bio je član kulturnog odbora, član Studentskog odbora za odbranu zemlje, sekretar bosanskohercegovačkog student-

skog društva „Petar Kočić“ itd.

Među 509 studenata iz Bosne i Hercegovine, koji su 1. 12. 1939. godine, potpisali Treće pismo bosansko-hercegovačke omladine, „Protiv rata, za slobodu, demokratiju i ravnopravnost naroda, za autonomiju Bosne i Hercegovine“, koje je, pored ostalog, tretiralo problem autonomije Bosne i Hercegovine na sasvim novi način, nalazili su se i potpisi Vele Šuputa i Mehmedalje Šabovića, studenata prava iz Gračanice.¹

Nakon četrnaestodecembarskih demonstracija u Beogradu (1939.), po savjetu svojih drugova, povlači se i stalno nastanjuje u Gračanicu, gdje se povezuje sa omladinskim grupama, simpatizerima komunističkog pokreta i lijevo orijentisanim intelektualcima, antifašistima. Prvo ih prepoznaje u Narodnoj biblioteci u kojoj su se okupljali politički lijevo orijentisani omladinci, studenti i đaci, koji su počeli sve otvorenije iskazivati svoje nezadovoljstvo lokalnim političkim prilika- ma i događajima u širem okruženju. (rastuća opasnost od fašizma, srpsko-hrvatska trvenja oko podjele Bosne itd.). U svom djelovanju uspješno primjenjuje iskustva i ideje, koje je „pokupio“ na Univerzitetu u Beogradu.² U svojim sjećanjima Midhat Muratbegović, je o tome napisao sljedeće: „Od Vele sam redovno dobijao ilegalni partijski materijal, koji je on donosio iz Beograda ili do njega stizao partijskim kanalima i vezama. To je, uglavnom, bio propagandni i direktivni materijal, letci, ilegalna partijska štampa...“³

Iako formalno nije bio član Skoja, krajem 1939. godine, sudjelovao je na Okružnom savjetovanju Skoja u Tuzli, kao delegat iz Gračanice, organizovao je sindikalnu podružnicu (URS) i omladinski sportski klub u Gračanicu, u maju 1940. godine postao je član KPJ. To mu je saopštio Cvijetin Mijatović u partijskoj organizaciji u Tuzli. Iste

1 *Građa o djelatnosti KPJ u Bosni i Hercegovini 1921 - 1941*, Sarajevo, 1971. 470

2 Salih Osmanbegović, *Magnetogram...*

3 Midhat Muratbegović, *Fragmenti iz sjećanja na neke događaje i političku aktivnost u srezi i mjestu Gračanici u periodu od kraja 1939. do početka jula 1941. godine, rukopis iz 1985. godine*, Zavičajna zbirka Gračanica

godine bio je na skojevskom savjetovanju u Slavinovićima, zatim na savjetovanju komunista tuzlanske oblasti u Bistarcu 30/31. marta 1941. godine, na kojem je učestvovao i član CK KPJ Krsto Popivoda, te na još jednom savjetovanju u blizini rodne kuće Pašage Mandžića u Tuzli.

U općoj konfuziji, nakon izbijanja rata, uhapšen je 2. 7. 1941. godine i sproveden u tuzlanski zatvor. Nakon mjesec i po dana, provedenih u zatvoru, preko partijskih veza uspio se izvući u tuzlansku bolnicu. Odatle se, preko Doboja, rodnog Majevca, Dervente i Zemuna, 16. oktobra 1941. godine, prebacio u Srbiju. U Beogradu se zaposlio kao građevinski radnik, a nakon 7 mjeseci prešao na rad kao pisar u Katastarsko odjeljenje Ministarstva finansija. Odmah se povezao sa ilegalnim komunističkim grupama, koje su djelovale u vrlo teškim uslovima. Partijsku vezu u Beogradu Šuput je održavao preko Vase Buhe (partijski pseudonim „Merkur“). Po zadatku partije, bio je vodič istaknutim partijskim aktivistima iz Beograda, preko Niša i Leskovca do južnomoravskih partizanskih brigada, a povremeno je obavljao i kurirske zadatke na toj relaciji. Živio je sa drugaricom Milenom Živanović – Lidijom, do njenog hapšenja i odvođenja u fašistički logor Banjica, gdje je i kćerku rodila. Kasnije je u logorskim torturama i čistkama likvidirana kao istaknuti član KPJ.⁴

Po uputi Petra Stambolića, 16. 10. 1943. godine, stupio je kao borac u Mačvansku četu Prve vojvođanske partizanske brigade, koja je ubrzo prešla na bosansku stranu. Po dolasku u Bosnu, u decembru 1943. godine, upućen je u okružni agitprop na Majevicu. Nakon 6. ofanzive, Cvijetin Mijatović ga je šalje u Srebrenik, sa zadatkom da politički djeluje prema Gračanici. U Srebreniku je susreo svoje stare prijatelje iz Gračanice: Hasana Maglajliju, Žarka Antića, Ferida i Adema Osmanbegovića i Muhameda Sokolovića, koji su bili na istom zadatku. U organizacionom pogledu, ta je grupa pripadala tuzlanskom Okružnom komitetu KPJ, na čijem je čelu bio Mustafa Vilović. Odlukom partijskog rukovodstva u Tuzli, Velo Šuput je određen za koordinatora te grupe.

4 Brat mu je takođe strijeljan u Zagrebu kao komunist 1942. godine.

U tom svojstvu, u januaru 1944. godine, ušao je u Gračanicu sa vojvođanskim partizanskim brigadama. Svojim političkim uticajem (i molbama) spriječio je komandanta 3. vojvođanske brigade u njegovoj namjeri da spali mahaluhu Drafnice, prilikom povlačenja iz Gračanice.

Nešto kasnije, stupio je u Tuzlanski narodno-oslobodilački partizanski odred, gdje je bio pomoćnik političkog komesara Prvog bataljona. Organizovao je Ozrenski bataljon i u njemu bio komesar i pomoćnik komesara. Od većih akcija, učestvovao je u odbrani Tuzle od napada četnika koji su nadirali iz Srbije, krajem 1944. godine.

Po vlastitom priznanju, tokom rata dva puta je isključivan iz partije. Prvi put isključen je u junu 1943. godine u Beogradu, da bi tri mjeseca kasnije, nakon izvjesnih provjera, bio ponovo vraćen u partijske redove. Drugi puta isključen je u septembru 1944. godine Odlukom Oblasne partijske komisije za istočnu Bosnu da raspusti partijsku organizaciju u Gračanici. Raspuštanje je uslijedilo nakon neuspjelih pregovora sa Ibrahimom Pjanićem oko njegovog prelaska na partizansku stranu, koje je, na prijedlog nekih uglednih Gračanlija, odobrila i partijska organizacija u Gračanici i tako skrenula „sa pravilne partijske linije“.⁵

Velo Šuput je ponovo primljen u partiju 7. 11. 1944. godine, od kada intenzivno radi na uspostavi partijskih i drugih veza sa Gračanicom, na formiranju Sreskog komiteta KPJ za Gračanicu, organa vlasti itd. Početkom 1945. godine, dok je djelovao na Ozrenu, saopštili su mu da će biti član Sreskog komiteta KPJ Gračanica. U toku završnih operacija partizanskih jedinica oko Gračanice, ponovo je postao sekretar partijske ćelije za Gračanicu. Nakon završetka rata, vratio se u Gračanicu, gdje je obavljao važne poslove u novim organima vlasti, između ostalog, jedno vrijeme vodio je povjerenstvo za unutrašnje poslove, bio član mjesnog i Sreskog narodnog odbora itd.

U sukobu između KPJ i Informbiroa, 1948. godine, osumnjičen je za „šurovanje s Rusima, zbog čega je odgovarao „po IB-eu“, jedno vrijeme zato ležao u zatvoru. Nakon „odsluženja kazne“ nije se više vraćao u Gračanicu. Našao je zaposlenje i odselio u Sarajevo. Mirovinu je dočekao na nekom

5 Arhiv TK II a 43 (1-2)

nižem rukovodnom mjestu u pravnoj službi sarajevskog „Šipada“.

Živi kao penzioner u Sarajevu.

KEMAL PROHIĆ, sin željezničkog radnika, Hamdije Prohića, koji je bio aktivan u Glavnom radničkom savezu i Socijalističkoj stranci Bosne i Hercegovine još prije Prvog svjetskog rata, rodio se 1921. godine, osnovnu školu završio je u Gračanici. Srednju školu pohađao je u Tuzli, odakle je zbog političke aktivnosti u ljevičarskim đačkim organizacijama i udruženjima istjeran. Školovanje je nastavio u Banja Luci, potom u Užicu.

Kemal Prohić je bio bibliotekar i rukovodilac Kulturno-prosvjetnog društva „Narodna biblioteka“ u Gračanici. U svojim sjećanjima o tome piše: „Nekadašnja Narodna biblioteka bila je mjesto gdje se najviše okupljala omladina, jer je Biblioteka raspolagala sa dosta velikom bibliotekom knjiga (5 – 6 hiljada), od kojeg je broja bilo dosta literature od socijalističkih i drugih naprednih pisaca, koja je davana na čitanje omladini. U upravi biblioteke bio sam ja, knjižničar, Adem Alić, Vojin Hadžistević i Rizo Mehinagić, kao članovi. Preko Biblioteke dobrim dijelom vršilo se rasturanje i partijske literature kao i raznih letaka i brošura koje je izdavala Partija. Marksistička literatura s kojom je raspolagala partijska organizacija takođe je davana određenom broju skojevaca koji su je čitali i prorađivali na skojevskim aktivima i čitalačkim grupama.“⁶

Kao bibliotekar, Prohić je imao mogućnost da ostvaruje kontakte sa velikim brojem svojih sugrađana, posebno iz mlađe generacije. Bio je organizator mnogih izleta omladine u okolini Gračanice kao što su Rifatagin borik, Hadžikadin borik, na izvorište rijeke Sokoluše itd. Kao pripadnik tog kruga, Salih Osmanbegović je jednom prilikom o tome reako: „Kroz tu biblioteku su defilovali svi oni koji su voljeli knjigu. Ta pozicija Kemalova bila je za njega izuzetno pogodna jer je on bio već ušao u pokret, koliko ja znam još u gimnaziji, koju je pohađao u Tuzli. On je lično sa mnomo radio, a to su bili vrlo česti razgovori“⁷ I Midhat Muradbegović, koji je od septembra

1939. radio kao učitelj u Doborovcima, sjeća se svojih kontakata sa Kemalom Prohićem: „Od svih drugova u Gračanici, jedino je Kemal Prohić znao za moju vezu sa Velom, saradnju i zaduženja. On mi se obraćao radi novčanih priloga za partiju, pomoć za španske borbe, za logoraše, priloge za nabavku napredne literature za Narodnu biblioteku u Gračanici, čiju su upravu držali komunisti...“⁸

Intenzivnije okupljanje omladine oko Narodne biblioteke u Gračanici osjetilo se krajem 1939. godine. U središtu tih zbivanja bio je Kemal Prohić, koji je, već početkom avgusta 1940. godine, kao istaknuti omladinski aktivista, prisustvovao čuvenom pokrajinskom skojevskom savjetovanju u Pršljanima kod Bugojna. Osim Prohića, među 87 učesnika savjetovanja iz svih dijelova Bosne i Hercegovine, bili su: Vojin Pejić i Milenko Jaćimović, omladinci iz Karanovca. Savjetovanju su prisustvovali i tadašnji visoki partijski rukovodioci: Avdo Humo, Rato Dugonjić, Pavle Goranin, Mahmut Bušatlija i drugi. Kemal Prohić je upoznao učesnike savjetovanja o političkim prilikama u Gračanici, a posebno o svom djelovanju među zanatskim radništvom. Učesnici savjetovanja su odlučili da se aktivno uključe u formiranje i djelovanje sindikalnih grupa Saveza industrijskih i zanatskih radnika (SIZR-a) u Bosni i Hercegovini, kao ogranaka URS-ovih sindikata koji su djelovali pod uticajem partije.

Po povratku sa Savjetovanja, pristupio je pripremama za organizovanje „Ursovih“ sindikata u Gračanici. U svojoj izjavi o tome piše: „Većih teškoća oko odobrenja rada nismo imali jer nam je u tome pomogao naš prijatelj i simpatizer Šabić Fadil. Namještaj smo otkupili od Kulturno-prosvjetne udruge „Narodna uzdanica“. Novčana sredstva dobili smo prilozima naših prijatelja i simpatizera kao što su: Stevo Jovanović, Hasan Maglajlija, Midhat Muratbegović, dr. Avdo Prohić, apotekar Viktor i Helena Kolman, Omer Mehinović, Stanko Maksimović, Hifzo Halilbegović, Dimitrije Jovanović i dr. Izvjesnu sumu novca imali smo i mi, koju smo dobili od rabata od

8 Midhat Muratbegović, *Fragmenti iz sjećanja na neke događaje i političku aktivnost u srezu i mjestu Gračanici u periodu od kraja 1939. do početka jula 1941. godine, rukopis iz 1985. godine*, Zavičajna zbirka Gračanica

6 Kemal Prohić, izjava kod autora (data u Sarajevu, 16. 3. 1962.)

7 Salih Osmanbegović, Magnetogram...

prodaje radničke štampe. Prostorije sindikata nalazile su se na spratu ugostiteljske radnje Katice Jovanović (Velo Šuput tvrdi da su sindikalne prostorije bile u kući Branislava Ivaniševića, n.a.). Sindikat je počeo sa radom početkom septembra 1940. godine. U rukovodstvu sindikata bili su: predsjednik Mustafa Ustavdić, potpredsjednik Džemal Šuša i ja sekretar. U to vrijeme sam bio i akviziter za radničku štampu.“⁹

Prema nekim sjećanjima, tokom 1940. godine gračanički sindikalisti organizovali su i jedan štrajk krojačkih radnika u Gračanici, koji se završio neuspjehom, a štrajkači otpušteni sa posla.¹⁰

Kemal Prohić je i kao kandidat, a i nakon prijema u partiju (u martu 1941.) bio zadužen za rad sa omladinom. Omladinski aktivisti su se najčešće okupljali na brdu poviše Malte, na Spreči itd. Na te sastanke dolazili su mnogi mladići i djevojke iz Gračanice. Od djevojaka Prohić se sjeća Razije i Hajrije Šiljić, Safe Kurtagić, Anđelke Havelke kao i veselih omladinskih sastajanja po Gračanici: „Često smo se sastajali naveče u parku ispred opštine, bilo je lijepo, između dva čempresa bile su dvije klupe. Slobodan Sofrenić je donosio gitaru, a i još neki mladići, bilo je pjesme, kroz grad smo šetali zagrljeni... Velo Šuput mi je još u decembru 1940. godine nagovještavao da bih i ja mogao biti primljen u partiju.“¹¹ Prijem je formalizovan na osnivačkom sastanku partijske ćelije u Gračanici, početkom marta 1941. godine.

Nakon potpisivanja Trojnog pakta, Prohić je uspio okupiti nekoliko desetina mladih aktivista na Griču, iznad Gračanice, koji su se pridružili

9 Kemal Prohić, izjava kod autora (data u Nišu 23. 4. 1971.)

10 Stvaranje i razvoj naprednog omladinskog pokreta u Gračanici, zabilješke prema sjećanju drugova Hajrudina Mehinagića, Saliha Osmanbegovića i Ekrema Durića, materijal dovršen i potpisan februara 1962. godine, Zavičajna zbirka Gračanica

11 Kemal Prohić, Magnetogram...

Kemal Prohić kao oficir JNA, sa porodicom

sličnim protestima u drugim mjestima.

U burnim događajima koji su uslijedili nakon kapitulacije vojske Kraljevine Jugoslavije i instaliranja NDH na tlu Bosne i Hercegovine, partijska organizacija u Gračanici praktično se ugasila. Znajući da će ustaše uništavati i paliti knjige, odmah nakon okupacije organizovao je prenošenje većeg broja knjiga iz Narodne biblioteke i biblioteke Viktora i Helene Kolman u kuće Durića i Mehinagića u Gračanici.

Nakon provale više skojevskih aktiva u Lukavcu i Puračiću, došlo je do hapšenja jedne grupe skojevaca u Karanovcu, među kojima su bili Vojin Pejić, Milenko Jaćimović, Dušan Dević i njegov brat. Na ispitivanju u Gračanici, oni su priznali da su zaplijenjene materijale, dobijali od Kemala Prohića. Potom je uhapšen i Kemal Prohić, koji je poslije kraćeg saslušanja u Gračanici, sproveden u Tuzlanski zatvor Štok, 22. juna 1941. godine. U tom zatvoru je bio sve do oktobra 1941.

godine., kada je usljed nedostatka dokaza (i na intervenciju uglednih ljudi iz Gračanice) nakon suđenja, pušten iz zatvora, zajedno sa ostalim omladincima, ali je ostao pod stalnom prismotrom policije.

Jedno vrijeme boravio je u Srebrenici, gdje je, februaru 1942. godine, ponovo uhapšen i sproveden u zatvor u Sarajevo. Po izlasku iz zatvora, mobilisan je u domobranstvo. Nakon izvjesnog vremena, preko Age Sarajlića, uspostavio je vezu i priključio se partizanima.

Iz rata je izašao sa činom majora JNA. Kao oficir, službovao je u Skoplju, Nišu i Beogradu, gdje je i penzionisan. Umro je i ukopan u Beogradu u avgustu 1992. godine.

MUSTAFA USTAVDIĆ, sin Muradifa i majke Nafe, rođ. Gazibegović, rođen je 1. 2. 1917. godine u siromašnoj zemljoradničkoj porodici u Gračanici. Osnovnu školu završio je 1928. u Gračanici, a obučarski zanat u Tesliću, kod Mustafe Porobića. Pošto nije mogao dobiti zaposlenje kod tog svog gazde, u aprilu 1932. godine zaposlio se kao fizički radnik u ciglani Jove Blagojevića u Sočkovcu, koja je u to vrijeme zapošljavala oko 60 radnika. Nakon tri mjeseca ponovo se vratio u Teslić, gdje je radio sve do 1937. „u svom zanatu“, potom je prešao u Banja Luku, odakle je u aprilu 1939. godine otišao na odsluženje vojnog roka.

Radeći u Banja Luci, došao je u kontakt sa sindikalnim aktivistima i učlanio se u sindikalnu organizaciju kožarsko-prerađivačkih radnika, koja je pripadala Ursovim sindikatima (Ujedinjeni radnički savez, koji je bio pod uticajem KP). Jedno vrijeme bio je u rukovodstvu te sindikalne podružnice u Banja Luci, čije se sjedište nalazilo u Radničkom domu „Vasa Pelagić“. Tu se družio sa lijevo orijentisanim sindikalnim aktivistima i intelektualcima u Klubu akademičara (KAB), među kojima su bili braća Karabegovići, Dedo Gazdić, Mažar i drugi.

Skraćen vojni rok (kao jedini hranilac u porodici) služio je od aprila 1939. do 5. januara 1940. godine u Boki Kotorskoj, gdje se družio sa nekoliko aktivista sindikalnog radničkog pokreta Mostara, Čapljine, Širokog Brijega itd.

Po dolasku iz vojske, zaposlio se u obučarskoj radnji Steve Jovanovića u Gračanici. Svrćajući u

prostorije Narodne biblioteke, ubrzo je upoznao Kemala Prohića i Velu Šuputa, koji su pokušavali da stvore prvo političko uporište KPJ u Gračanici. Polovinom 1940. godine formirali su sindikalnu organizaciju, ogranak (platište) Saveza zanatsko-industrijskih radnika, čije je sjedište bilo u Zagrebu. Izabrano je rukovodstvo u sljedećem sastavu: predsjednik Mustafa Ustavdić (budući da je imao nekog sindikalnog iskustva iz Banja Luke), potpredsjednik Džemal Šuša, sekretar Kemal Prohić, blagajnik Mehmedalija Kamarić, obučarski radnik. U vrlo zaoštrenim političkim prilikama, polovinom marta 1941. godine, Sresko načelstvo je zabranilo rad te organizacije, okarakterisavši je kao „komunističko leglo“.

I formiranje prve ćelije KPJ u Gračanici vezuje se za spomenuta tri imena: Mustafu Ustavdića, Velu Šuputa i Kemala Prohića. U svojim memoarskim zabilješkama Mustafa Ustavdić o tome piše: „Negdje početkom marta 1941. godine, Velo i Kemal su mi saopštili da treba da se održi jedan važan sastanak na koji će doći Velo, Kemal i Durić Ahmet, te da će tom sastanku prisustvovati i jedan odgovoran drug. Zato je predloženo da se taj sastanak održi u mojoj kući jer je van grada i nije kompromitovana. Ovaj prijedlog sam prihvatio, roditelje sam otpremio na sijelo kod rođaka i saopštio im da će mi doći neki drugovi, pa bi željeli da budemo sami. Ovaj sastanak je održan, koliko se mogu tačno sjetiti, 6. marta 1941. godine u pomenutom sastavu. Sastanku je stvarno prisustvovao i pomenuti drug pod pseudonimom Cviko, a kasniji mu je pseudonim Majo. (...) Zaključeno je da se u Gračanici formira organizacija KPJ u sastavu Velo Šuput, sekretar, članovi Kemal Prohić i Mustafa Ustavdić, a kandidati partije Džemal Šuša, Ahmet Durić i Adem Alić. Ovaj sastanak je trajao do kasno u noć, kada su drugovi otišli kućama, a drug Majo je noćio kod mene, da bi ujutro otišao u Tuzlu.“¹²

Tačno mjesec dana nakon formiranja partijske ćelije dolazi do njemačke invazije na Jugoslaviju,

¹² Mustafa Ustavdić, *Neka sjećanja iz revolucionarnog predratnog i ratnog perioda u Gračanici, memoarski zapisi*, (materijal dovršen 15. 6. 1984), Zavičajna zbirka Gračanica.

potom do proglašenja Nezavisne Države Hrvatske, formiranja ustaške vlasti u Gračanici... U takvim uslovima gračanički skojevci i članovi partije teško se snalaze, još teže uspostavljaju vezu sa višim partijskim organima... U junu 1941. godine došlo je do provale u skojevskom aktivu u Karanovcu, nakon čega su uhapšeni Vojin Pejić i Milenko Jaćimović iz Karanovca i Kemal Prohić iz Gračanice. Mjesec dana kasnije uhapšen je i sekretar partijske ćelije Velo Šuput, koji će se nešto kasnije prebaciti u Srbiju. „Ovom provalom i hapšenjem pomenutih drugova partijska organizacija je, kako u jednoj od svojih izjava piše Ustavdić, formalno likvidirana.“

Na vojni poziv, početkom januara 1942. godine, Ustavdić se javio u Petu bojnu Četvrte domobranske pukovnije u Doboju, gdje je raspoređen kao kurir. Ali već u drugoj polovici aprila 1942. godine izdejstvovao je privremeno oslobađanje služenja u hrvatskom domobranstvu (kao jedini hranilac, koji je imao kod kuće stare i iznemogle roditelje) i ponovo se našao u Gračanici.

U drugoj polovini 1942. godine zaposlio se obučarskoj radnji Milenka Milovanovića, gdje je radio zajedno sa njegovim sinom Brankom. Prema sjećanjima više sudionika iz tog vremena, krajem 1942. ili početkom 1943. godine, izgleda da su se stekli uslovi za obnavljanje partijske organizacije u Gračanici. Pored Mustafe, drugi član bio je Žarko Antić, koji je s porodicom došao u Gračanicu sa Ozrena (sa suprugom Rozikom i njenom majkom, koja je bila Ruskinja i sinom Radom, dijete od 5-6 godina). Treći član bio je Emil Zubanović, financ, iz Brela, okolina Makarske, raspoređen na službu u Gračanicu, koji je bio primljen u partiju još u svom rodnom mjestu. Partijsko rukovodstvo iz Tuzle, s kojim je u međuvremenu uspostavljena veza, imenovalo je Zubanovića za sekretara te partijske organizacije. Organizacija je razvila ilegalnu aktivnost, kako među omladinom tako i među uglednim građanima, svojim simpatizerima, koji su se nalazili na odgovornim dužnostima u lokalnoj civilnoj vlasti. Vrativši se iz Srbije, nešto kasnije pridružio im se i Velo Šuput, te novoprimiti članovi Fehim Mujačić, i Dušanka Jovanović. Formirali su više aktiva (u Kotarskom predstojništvu i sudu, u Domobranskoj bojni, među zanatlijama, omladinom itd.).

Pored prikupljanja „crvene pomoći“, pripremali su odlazak većeg broja omladinaca i omladinki, pa i starijih „godišta“ u partizanske jedinice, koje su od jeseni 1943. godine operisale u okolini Gračanice ili su s vremena na vrijeme upadale u grad, uz duže ili kraće zadržavanje. Nastojali su da ometaju mobilizaciju pripadnika DOMDO pukovnije u njemačke SS ili druge jedinice, rovanje ustaških agenata po Gračanici itd.

Krajem septembra 1944. godine, partijska ćelija u Gračanici je raspuštena od strane višeg partijskog rukovodstva zato što je odobrila pregovore sa Ibrahimom Pjanićem, zapovjednikom 25. ustaške bojne, oko njegovog prelaska na partizansku stranu. Svi članovi te ćelije, osim Ustavdića, upućeni su u partizanske jedinice koje su operisale oko Gračanice. Polovinom januara 1945., nakon dolaska Ratka Gadže za kotarskog upravitelja, Ustavdić je uhapšen sa još nekoliko sumnjivih osoba, koje su optužene za saradnju sa partizanima, ali je na intervenciju nekih svojih poznanika brzo oslobođen i pušten iz zatvora. Kada su

Mustafa Ustavdić, prvi s lijeva (neposredno prije Drugog svjetskog rata)

partizani ušli u Gračanicu, između 19. i 23. februara, na velikom zboru građana, ispred Kotarske zgrade (sada općina), Ustavdić je izabran za sekretara Mjesnog narodnooslobodilačkog odbora. Tom je prilikom za predsjednika odbora izabran Salih-beg Čekić. Kada su se partizanske snage povukle iz Gračanice, 21. 3. 1945. godine, sa njima su se povukli i novoizabrani organi i institucije vlasti. Kao sekretar Mjesnog odbora, sa njima se morao povući i Ustavdić. Po vlastitoj izjavi, ponovo je primljen u partiju 4. 4. 1945. godine, tri dana prije nego što su partizani definitivno zauzeli Gračanicu.

Negativne ocjene o partijsko-političkom angažmanu Mustafe Ustavdića tokom rata, lokalne političke strukture imale su u vidu još dugi niz godina poslije rata. Uz ostalo, čak 1963. godine, spočitavalo mu se „da je on sam kao pojedinac imao i oportunističkih stavova“ i to u onom periodu kada je na ovom području ostao kao jedini član KPJ, „kada je uspavao se i on i rad KPJ sve do pred kraj 1942. godine kada je obnovljen.“ Na dušu su mu posebno „stavljali“ Ibrahima Pjanića i pokušaje razumnih ljudi u Gračanicu, pa i članova tadašnje partijske ćelije, da ga, kao istaknutog muslimanskog vojnog rukovodioca, odvrte od ustaštva i privuku na partizansku stranu. „O oportunizmu njegovom, a i drugih članova KPJ koji nisu poznavali dovoljno liniju i stavove partije govori i slučaj saglašavanja o pregovorima sa ustaškim oficirima i njihovim bojnikom, tzv. Vitezom Pjanić Ibrahimom. Ovo je bilo tokom 1944. godine, radi čega je partijska ćelija raspuštena, čemu je doprinio tadašnji njen sekretar na terenu – ovog područja Šuput Velimir, kasnije i on kao i davalac izjave (Mustafa Ustavdić, n. a.) bili su na liniji informbiroa.“¹³

Nakon izbijanja sukoba KPJ – Informbiro, zajedno sa još nekoliko članova partije iz Gračanice, Mustafa Ustavdić je, 1949. godine, optužen za širenje lažnih vijesti i osuđen na dvije godine zatvora, od čega je odležao nekoliko mjeseci kao pristalica Informbiroa.¹⁴ Oni koji su bili jednom

obilježeni kao informbirovci, nikada više nisu mogli UDB-u skinuti s vrata. Tako se, na primjer, ime Mustafe Ustavdića, kao informbirovca, tretiralo na jednom sastanku u Opštinskom komitetu SK u Gračanicu, 9. 3. 1960., sa još 12 osoba koje su nosile predznak „informbirovac“. U zapisniku sa tog sastanka za Ustavdića je navedeno sljedeće: „Zaposlen, radi u Krojačkoj zadruzi, u društvenim organizacijama radi i dosta je aktivan, materijalno je dobro obezbijeđen.“¹⁵

U kasnijem periodu, Ustavdić se nalazio na čelu obučarske zadruge, a mirovinu dočekao kao radnik gračaničke „Fortune“. Mlađe generacije sjećaju ga se kao vrlo mirnog i tihog čovjeka, spremnog da pomogne i posvjetuje, da bude društveno aktivan i od koristi, kako svojoj porodici, tako i zajednici.

Umro je 1995. godine.

(Napomena: U ovom broju našeg časopisa, od istog autora, objavljujemo kraću historiografsku studiju pod naslovom „Osnivanje prve organizacije KPJ u Gračanicu i njeno antifašističko djelovanje u toku Drugog svjetskog rata - od osnivanja, u proljeće 1941., do raspuštanja, u jesen 1944. godine“. Tekst o ovim likovima sastavni je dio ili prilog tom historiografskom radu)

205, str. 9, god. 1949.

¹⁵ Arhiv TK 1b 4/1 (Osım Mustafe Ustavdića na tom sastanku, kojem su prisustvovali Lazo Stevanović kao sekretar Oštinskog komiteta, i članovi Sekretarijata Asım Dževdetbegović, Mirko Garić i Gosto Đurković, kao informbirovci tretirana su i sljedeća lica: Asım Osmanbegović, meztrijalno dobro obezbijeđen, prijem u SK ne dolazi u obzir jer je sklon piću, Slobodan Pavlović, neaktivan i nezainteresiran, materijalno dobro obezbijeđen, Safet Kurtagić, nezaposlen, na Birou,ostao bez posla zbog pijančenja, nema autoriteta, materijalno slabo obezbijeđen, u posljednje vrijeme zaposlena mu je žena, Dušan Petrović, zaposlen i materijalno dobro zbrinut, Jasım Begović, u društvenom životu pasivan, razne stvari pogrešno objašnjava ljudima na selu, mateijalno obezbijeđen, Zagorka Pavlović Janjić, u društvenom životu pasivna i nezainteresovana. U ličnom životu dobro sređena, majka je dvoje djece, zaposlena; Ankica Jovanović, zaposlena je, dosta aktivna, „voli da reaguje i vodi trać“; Hasib Ejubović, privatni obučar, „voli da reaguje,nije pokazivao volje da se primi u SK; Mejremić Sejdo, zaposlen i materijalno obezbijeđen, Dušan Dević u Beogradu, Milutin Perović, skoro došao u Gračanicu, zaposlen u Gimnaziji kao profesor; Danica Prodanović, zaposlena kao profesorica u Gimnaziji, „tražila da se primi u SK“.

¹³ Arhiv TK 7352/7 (u ime Komisije za istoriju Opštinskog komiteta Saveza komunista Gračanica, ocjenu vjerodostojnosti izjave Mustafe Ustavdića potpisali su sekretar Muhamed Sokolović i predsjednik Đorđe Šeslak 14 A BiH, Dosijei okrivljenih po IB za Tuzlu, Dosije br.